

Kisebbségben

Cigánygyerekek – kisebbségi helyzet a világban

A kisebbségben lévők – nemzetiségi, faji, vallási, nyelvi szempontból különbözőek – szinte mindenhol a világon nehézségekkel, sokszor fenyegetettséggel kell, hogy szembenézzenek. Nagyon gyakran sérülnek a kisebbségekhez tartozók alapvető emberi jogai, ezen belül is leggyakrabban a gyerekek kerülnek kiszolgáltatott, méltatlan helyzetbe. A szegénység, alacsony iskolázottság, a magasabb csecsemőhalandóság és morbiditás, a jelentős számú fiatalok bűnelkövető és állami gondoskodásban élő, a kizsákmányolt és kihasznált gyerek jellemzi leginkább a tipikus marginalizálódott csoportokat, közülük is kiemelkedően a cigányokat egész Európában. E sorsban osztoznak a törökök Németországban, a kurdok Törökországban, az arabok Franciaországban, a mayák Guatemalában, az eritreaiak Etiópiában. Nem jellemző tehát, hogy gazdag vagy szegény országban élnek-e a kisebbséghez tartozók.

Az UNICEF Nemzetközi Gyermek Központja kétnapos tanácskozást szervezett 1992 októberében „Cigányként felnőni” címmel, és az ott elhangzottokról egy kötetet állított össze. Olyan akcióprogram elkészítését tűzték ki célul, amely a cigánygyerekek és családjaik támogatását segíti. Felhasználták a Bernard Vam Leér Alapítvány és számtalan nemzetközi szervezet sokéves programjainak és ezek értékelésének eredményeit és tapasztalatait csakúgy, mint az alkalmazott antropológia, gyermekpszichológia és a programfejlesztés eredményeit. A vizsgált főbb területek a következők voltak:

- az európai cigánygyerekek és családjaik életkörülményei, beleértve az egészségi állapotot, lakáskörülményeket, oktatást, képzést, alkalmazást, gyermekbűnözést, jogi státust, a nemzedékek közötti kapcsolatok dinamikáját, társadalmi integrálódást valamint a segítő és hátráltató tényezőket

- a korábbi és folyamatban lévő cigánygyerekeket és családjaikat célzó programok, és az ezekből levonható tanulságok

- javaslatok a jövőbeli kutatásokra, és a lehetséges társadalmi mobilitást segítő kezdeményezésekre.

Az ötletet az adta, hogy többen egyidőben felismerték egy olyan értékelhető, megbízható és kulturális szempontból releváns, átfogó munka szükségességét, amely érdemi és mérhető eredményességgel segíti a cigánygyerekeket és családjaikat.

A kiadvány részletesen elemzi a cigányság helyzetét és sajátosságait, ezen belül a gyerekekre koncentrál. Nagyon tanulságos és tankönyvbe kívánczó részletességgel és empátiával írja le azokat a gyereknevelési, életmódbeli sajátosságokat, amelyek annyira mássá, „furcsává”, nehezen tolerálhatóvá teszik a cigány családokat sokak számára.

A cigány családok életformája, családi élete sokban különbözik az őket körülvevő népek szokásaitól, és ez számtalan félreértés és jövátéhetetlen fájdalom forrása. A cigány kultúra és életforma, szokásrend nem ismerete következtében sokak számára érthetetlen és értelmezhetetlen a kapcsolatrendszer, az érzelmi kötődés mássága, a tanulás jelentése és értéke, a gyerekek viselkedése és impulzivitása stb. Miután a gyerekek a családban másféle értékeket, szokásokat látnak, nehezen vagy sehogy sem tanulnak, illeszkednek be a „normál”

iskolába, hamar kikerülnek, állami gondoskodásba illetve intézményekbe jutván egyre kevésbé találják a helyüket és identitásukat is elvesztik, tovább nehezítve ezzel az amúgy is kétes értékű beilleszkedést. Nincs itt hely a teljes anyag részletes ismertetésére, de néhány példával hadd illusztráljuk, mennyire másképpen nevelik a cigánygyerekeket a tradicionális családokban, és ez mennyi félreértésre adhat okot. Látszólag nincs sem formális nevelés, sem a magyargyakorlat szerinti rend és struktúra a cigány családokban. Az vitathatatlan, hogy a gyerek központi szereplője a cigánycsaládnak, bármely régióból származzanak is és bármiféle családi formációban éljenek. A közösség és a család valamennyi tagja gondját viseli valamilyen értelemben a gyerekeknek. A gyerek olyan ritmusban eszik, alszik, játszik, ahogyan ez neki tépszik, nagy függetlenséget élvez. Szemben az ipari társadalmak rendjével, itt inkább a csoport, mint a nukleáris család szocializál. A kiterjedt család nagyobb szabadságot biztosít, ahol egy meleg, megengedő alaphangulat uralkodik. Az egészen kicsi gyerek is részt vesz a közösségi életben szinte felnőtt státusban. Annak ellenére, hogy a külső szemlélő számára sokszor elhanyagoltnak tűnik, jellemző, hogy sose hagyják egyedül, és folyton a „mának” él. Kimondhatja vágyait, megmutathatja hangulatait, és azonnali választ, visszajelzést kap. A cigány családi lét a kölcsönös segítségen, azonnaliságon, nagyvonalúságon alapszik. A vágyteljesítés nagyon rugalmas, de nem megtervezett, ezért is tűnik a kívülálló számára olyan rendezetlennek és anarchikusnak. Ez a függetlenség és szabadság nem mond ellent a csoport, család normáinak, értékeinek, de kétségkívül eltávolítja a gyerekeket a nem-cigány világtól, furcsává, nehezen elfogadhatóvá teszi őket.

A cigánygyerekek egészségi állapota nagyon messze van az ideálistól, amit a rossz lakáskörülmények, a nehéz szociális és anyagi helyzet tovább rontanak. Az átlagos várható élettartamuk mindenhol jelentősen alatta marad az adott ország lakosságáénak. Magyarország esetében 1983-ban 15 évvel volt alacsonyabb. A csecsemőhalálozási, megbetegedési mutatók is ijesztően magasabbak, sok a hepatitis, tbc egész Európában. Kevesen tudják, hogy az allergiás megbetegedések, ezen belül is a tejallergia rendkívül gyakori és sajnos kezeletlen. Az iskolai teljesítmények és a lemorzsolódás mértéke ijesztő. A kiadvány adatai szerint Magyarországon 1991-ben a cigánygyerekek 50%-a nem végezte el időben az alsó 4 osztályt és 75%-uk nem fejezte be a 8-át, (Kemény I. adatai alapján), a cigánygyerekek 21 %-ának cigány az anyanyelve, ami eleve hátrányos helyzetbe hozza őket az iskolában. Európa más országaiban sem jobbak ezek a mutatók. A gyerekek többsége „speciális” osztályba jár vagy szellemi fogyatékosnak, szociodebilnek minősül, holott nagyrészüket „felzárkóztatása” könnyen megoldható lenne e célra is képzett és a cigány kultúrát, nyelvet ismerő szakemberek segítségével.

Az állami gondoskodásba kerülő gyerekek beilleszkedése sokszorosan nehéz, mert a normák, értékek eltérése miatt a gyerekek számára nem érthető, miért nem fogadják el, nem szeretik őket, és ha megváltoznak, sem sokat javul ez a helyzet, viszont elvesztik identitásukat, családjukat. Az ENSZ Gyermeki Jogi Konvenciója egyértelmű kötelezettségeket ró az aláíró országokra a tekintetben, hogy minden gyerek számára biztosítsák a vallási, kulturális, nemzetiségi hovatartozásának megfelelő környezetet.

A felnőtt lakosság körében tapasztalható kiugróan magas munkanélküliség oka részben az alacsony iskolázottság és az előítélet, részben azonban az is, hogy a cigány kultúra része az autonóm, kevésbé kötött életforma. Spanyolországban a cigány lakosság 74%-a, Finnországban 75%-a munkanélküli, ehhez képest az 1991-es magyar adatok szerinti 15% (Daróczi) szinte hihetetlenül alacsony. Magyarországon a foglalkoztatottak 15%-a volt

szakmával rendelkező 1986-ban, de ezek közül is kevesebb, mint 5% dolgozott a szakmájában.

A kötet szerzői megkísérik felvázolni a lehetséges jövőt és a változtatások irányát is. Nagy jelentőséget tulajdonítanak a médiáknak, melyek véleményformáló szerepe közismerten igen nagy. Fontos lenne éppen ezért minél széleskörűbben és minél hitelesebben bemutatni és megismertetni a kisebbségek életét, szokásait, hagyományait, értékeit. Az adatok, kutatások hiánya miatt nehéz pontos elemzést készíteni, már a meghatározások is nehézségekbe ütköznek. A társadalmi és gazdasági integrációt sokféleképpen kísérelték meg a II. világháború vége óta számtalan országban. A hagyományos közösségek szétrombolása, felbomlása nagyon megnehezítette a cigányok életét, és az értékrend megváltoztatását kényszerítette ki. Ugyanakkor a társadalom egésze is változott, sokszor gyorsabban és más irányban, mint ezt beavatkozás nélkül tette volna, így további feszültségek keletkeztek, hiszen nem izoláltan éltek ezek a közösségek. Mindenképpen figyelembe kell venni azokat a kulturális és életformabeli szokásokat, értékeket, amelyek jellemzik és erősítik is a cigányságot. Integrációjuk sikeresebbé tehető a szerzők szerint, ha nem szembeállítják, hanem elfogadják ezeket a környezetükben élők. A változás önmagában nem szokatlan és elfogadhatatlan a cigányközösség számára, mivel a nomád, vándorló életforma része volt az állandó változás. Ugyanakkor a szolidaritási elven alapuló közösségi életforma erőszakos feltörése, megbontása komoly krízishelyzetet, bizonytalanságot idéz elő, ami a gyerekek és fiatalok esetében magatartási, beilleszkedési, tanulási nehézségeket okoz. A környező társadalom megértése, támogatása speciális programok és politikai döntések segítségével mindenki számára kedvező változásokat és megnyugtató, vállalható helyzetet idézhetne elő.

H. M.